

vonsa olivat aivan paljaat. Tuota naista, joka oli jähmettynyt koko olemuksensa. Sählin tunne kohosi vaistomaisesti miehen mieleen. Ja hiljalleen hän alkoi tehdä laskelmia, mitä piti välttämättömmimminkin hankkia, mitä vailla maa ei voinut kantaa kohtuullista satoa. Miten mahtoi olla siemenen laita. Ennä väkiliannoitteet. Umpimähkään oli vaikea tehdä laskelmia. Kylässä hän oli sivuuttanut osuuskaupan, sieltä oli varmaan paras pyytää hintaluettelo. Vain välttämättömiä saattoi tulla kysymykseen, sen hän arvasi, ja ensin piti saada kaikki tarpeet selville, sitten vasta oli selvintä puhua.

Ilta-aterialla oli pöydässä kuoriperunonia, silakkaa ja läskihöystöä. He istuivat yhdessä pöydän ääressä kaikki neijä, kukin syöden omalla tavallaan. Mies, joka asui kamarissa — isänmäksi Aaltonen ei osannut häntä ajatuksissaan nimittää, luonto nousi vastaan — söi vain vähän, halveksi katsellaan ruokaa, mutta käytteli haarrukkaa ja veistä, niin kuin herrasväet niitä käyttävät. Oli kuin hän siten olisi tahtonut erottaa itsensä muista, vaikka syötiinkin saman pöydän ääressä. Sanaakaan hän ei sanonut. Aaltonen kohtasi vain välistä hänen salavihkaisen katseensa.

Levolle mennessään Aaltonen näki, että perävuode oli valmistettu häntä varten. Siheen oli pantu vällyn lisäksi villapeitto, pielus ja karheat, puhtaat lakanat. Jotakin laukustaan kaivaessaan hän havaitsi, että siinä olevia vähää varusteita oli kopeloitu. Tosin hänellä ei ollut laukussaan mitään salattavaa, mutta sittenkin hän oudoksui. Tuo nainen ei näyttänyt sellaiselta, että menisi renkinsä tavaroita kopeloimaan. Sen kummempaa hän ei asiasta ajatellut vajotessaan uneen. Tupa oli jo käynyt hänelle tutuksi ja vuoteen kovalla olkipajalla oli hyvä maata.

Aamunvarhaisella hän ajoi kaksi maitoastiaa meijeriin, joka oli toisessa kylässä muutaman kilometrin päässä. Meijerinhoidaja katseli häntä tutkivasti, myös pari hevostimestä katsoi häneen ja tervehti. Tuntui, kuin he olisivat uteliaasti tahtoneet lyöttäytyä puheisiin hänen kanssaan, mutta hän pidättäytyi puhumasta. Hänellä ei ollut tarvetta kysellä mitään ja hän vastaili lyhyin sanoin ja oli tyytyväinen kääntäessään hiaasi hölköttävän, valkoisen tamman kotitielle.

Tamma ei pitänyt hänestä, sen hän tunsi. Se asteli korvat vihaisesti mihassa ja näykkii lapojaan. Se oli vanha hevonen, ikänsä samassa talossa asunut ja hyvin pidetty. Se ei välittänyt vieraista. Aaltonen ei puolestaan kaivannut hevosen ystävyttä, vielä ainakaan. Sen outo, valkoinen väri teki hänet jollakin tavoin noloksi, niin kuin moni muukin asia tässä talossa, vaikka hän ei sitä osannut itselleen tarkemmin selittää.

Päivät alkoivat kulua. Ne liukuivat huomaamattomasti ohitse, sillä työtä riitti. Työntekijää oli talosta puuttunut kauan, sen näki jokaisesta asiasta. Ja milloin hän kohotti piltänsä, oli pään yllä taivaan vaalea kaari, ja pehmeä tuuli pyyhki yli peltujen. Kyliä oli kaukana, kaupungit ja kosket ja tehtaat olivat kaukana ja nämä ilottomat kalliot ja laihat maat kävivät hänelle sitä lähisemmiksi, kuta useammin hänen askelensa polki pihaa ja pellon piennarta ja katseensa pyyhkäisi yli tienoon.

Jonakin iltana töistä palatessaan hän tuli tyhjiään tupaan. Nainen viipyi yhä lypsyllä navetassa, ja kun hän riisui oven-suuhun likaiset saappaansa ja pani nutun naulaan, tuli mies kamarista ja alkoi kohta puhella hänen kanssaan, ikään kuin olisi väijynyt siihen tilaisuutta.

»Kuulkaahan, Aaltonen», hän sanoi koettaen tiukentaa kasvojaan ja tehdä välttelevän katseensa vakavaksi. »Te kun olette ollut ennen puutarhoissa, niin taidattekin olla oikea mies tänne. Apua minä olen jo kauan kaivannut. Sillä ei peltopeli ajan mittaan lyö leiville, älyättehän sen itsekin. Puutarha pitää olla. Eikä mitään pientä, kun kerran aletaan tehdä — ei mitään akkojen porkkanamaata ja sipulipenkkä. Katsokaahan.»

Hän koski Aaltoa olkaan ja sai hänet katsomaan etelänpuoleisesta ikkunasta lammelle päin. Lammen sulanut pinta veristi illan valoa. Siinä oli talon kuppeella pari kevätkuloiseen nurmeen sotkeutunutta karviaismarijapensasta ja vanhuutiaan jälkälöitynyttä omenapuita. Aaltonen oli nähnyt ne jo ennen eikä katsonut niitä, ajatteli vain itseksensä, miten ilkeällä saattoi tuntua toisen ihmisen kosketus, tuo löysä, toimeton käsi, joka oli koskenut häntä olkapäähän. Hän tunsi

tuon häntä lyhyemmän, ennen aikojaan jo osaksi kaljun miehen lihan vastenmielisen pehmeuden. Nuo vavahtelevat poskipääät olivat hänelle vastenmieliset, samoin veltto suu ja naismaisen pehmeä leuka.

»Katsokaa tottakin, Aaltonen, etelänpuoleinen rinne ja vahva pohjamulta. Ensin istutetaan viisikymmentä omenapuuta, niiden välillä voi kynätä vaikka perunaa, minä olen lukenut. Ja tuonne sivulle lavat, monta lavaa, kurkkua, tommaita. Ja vielä mansikkamaa. Sarka punajuurtä, sarka porkkanaa, sarka kaalia, sarka lanttuja, lammen rantaa asti. Olen jo tehnyt perkaussuunnitelman, piirtänyt valmiiksi kaiken, tulkaa katsomaan.»

Hän avasi kamarin oven ja Aaltonen astui ensimmäisen kerran sisään isäntäväen puolelle. Vain osaksi kuunnellen hän katseli tutkivasti ympärilleen. Kamarissa oli kapea vuode, lahvikkaappi, pöytä ja tuoli, tilkkumatto lattialla, kaikki siistiä, kaikki koskemattonta, karua. Tämä oli siis emännän huone. Mutta sen takana oli vielä peräkamari. Siellä makasi mies ja sinne hän vei Aaltosen.

Se oli iso, tilava huone ja kokonaan toisenlainen kuin olisi odottanut näkevänsä tässä talossa. Seinissä oli uudet, vaaleanharmaat seinäpaperit, ikkunasta näkyivät lamppi ja metalliset kalliit sen takana. Isolla kirjoituspöydällä oli erilaisia viivoittimia ja papereita, myös millimetripaperia karttojen piirtämistä varten. Seinustalla oli matala kirjahylly täynnä kirjoja, kirjoja oli myös pöydällä ja tuoleilla avoimina. Aaltonen katsoi niitä ohimennen, siellä oli maanviljelysoppaita, oli myös ruotsinkielisiä ja saksankielisiä kirjoja. Hän loi syjäslämäyksen mieheen, joka seisoi kirjoituspöytänsä ääressä ja puhui lakkaamatta toinen käsi velosti housuntaskussa, toisella viittoen pöydällä olevia papereita. Hän ajatteli erehtyneensä miehestä, ehkä tämän sanoihin oli kiinnitettävä enemmän huomiota, kuin hän oli luullut.

Hän kuunteli nyt tarkkaavaisemmin, mutta katse jatkoi kiertämistään huoneessa. Ja hän näki avoimen vuoteen, jossa oli pitkin päivää makailtu, niin että vuodevaatteet olivat rypistyneet ja painuneet. Tupakantuhkaa oli lakanoidissa ja lattialla, ja kirjahyllyn päälle avoimeksi jäänyt kirja oli

ohuen pölykerroksen peitossa. Aaltonen näki myös seinään, vuoteen kohdalle kiinnitetty, lehdistä leikellyt kuvat: lyhyttukkaisia naisia ilman vaatteita kevytmielissä asennoissa.

Sitten hänen katseensa osui sivupöydällä olevaan radioon, jonka päälle oli kasattu papereita ja kirjoja. Vastomaisesti hän tuli sanoneeksi kesken miehen puheen:

»Teillä on myös radio.»

Mies vaiken kesken puheen. »Radio, radio», hän toisteli pari kertaa yksitoikkoisesti ja sanoi sitten: »On, radio, on. Mutta ei se piru soi. Kaksituhatta maksoin siitä vuosi sitten. Ei, kaksituhattakahdeksansataa maksoin, ei, varmasti se oli yli kolmentuhannen. Mutta ei se soi. Enkä minä jaksa sitä ainakaan korjailia. Olkoon soimatta.»

»Ei teillä ole ulkoantennia», kysäisi Aaltonen.

»Ei, soi se ihmankin, jos soi. Olisi pitänyt kiivetä katolle. Pirua tässä vielä katoille kiipeilemään. Mutta puutarha, katsokaa, tähän olen piirtänyt aluksi viisi lavaa, alkakaa huomispäivänä veistää niihin kehyksiä, minä annan mitat ja piirustukset, niin tilataan kaupungista lasiruudut.»

Hänen puhuessaan Aaltonen katsoi ikkunaa, kumartui vielä tarkemmin katsomaan ja näki, että molemmat ikkunanpuoliskot oli lyöty vahvoilla nautoilla kiinni ikkunankehysten. Kymmeniä nautoja oli lyöty puuteen lävise kiinni kehykseen. Tuuletusta varten oli yläruutu tehty terveysikkunaksi. Mutta koko ikkunaa ei avannut kukaan lasia särkemättä.

»Viisikymmentä omenapuuta tuo viisituhatta markkaa puhdasta vuodessa», laski mies piirtäen numeroita paperiin.

»Kaikki kotimaiset omenat menevät kaupaksi, ja kun omanviljelys saadaan kyllin vahvalle kannalle, niin ulkomaisille omenoille lyödään sellaiset tuontitullit, että kannattaa elää vaikkapa vain omenoilla. Se on jo puhuttu valmiiksi. Ja kurkut, tomaatit ja marjat, nämä hölmöt täällä eivät ymmärrä mitään sellaista. Tyhmyyttä, aloitekyvyttömyyttä se on. Syöttäköt sitten itseään, jos maat menevät. Panen vetoa vaikka mitä, että viiden vuoden perästä tämä puutarha tuottaa yhtä paljon tuloa kuin kaikki pellot yhteensä. Ja se raha

pannaan kiinni puutarhaan, sitä laajennetaan, rakennetaan kasvihuone, talvella lämmitettävä, ostetaan käytetty auto, jolla pääsee ajamaan suoraan kaupunkiin, kaksi kertaa viikossa torille.»

Aaltonen haki mielessään sanoja. Miehen vaieessa ja itsekseen kärsimättömästi kirotessa ryhtyessään laskemaan sotkuista numerosarjaa yhteen Aaltonen sanoi hiljaisesti:

»Olisi ainakin syksyllä pitänyt perata maa auki ja valmistaa penkkien sijat. Ja talvella olisi pitänyt ajaa mutaa ja multa. Lantaa on kovin vähän, pellotkin jäävät vähälle lannalle.»

»Helverttiin pellot, ei niistä rahaa lähde», sanoi mies vihaisesti ja paksut huulet alkoivat vavahdella.

»Siksi toiseksi», jatkoi Aaltonen tynnosti, »pitäisi ensin laskea, miten kaukana on lähin kulutuskeskus ja millainen on kiipailu, mihin hintaan vihannekset syksyisin menevät kaupaksi. Porkkanat, kaalit ja lantut kyllä säilyvät, en minä niistä mitään — mutta tomaatit menisivät kyllä sioille, jos niin pitkälle pääsisikin, eikä mansikoita...»

Mies pöydän ääressä tynpisti paperin nyrkkiinsä ja alkoi kirotta itsekseen puoliäänisen. Hän toisteli yksitoikkoisesti muutamaa kirosanaa loppumattomiin. Aaltonen jätti hänet siihen pöydän ääreen ja painoi oven hiljaa perässään kiinni. O vessa oli uusi, vahva lukko ja avaimenreikä oli tupakamarin puolella, mutta kerran emännän kapaea vuodetta. Sitten hän pyyhkäisi vielä kerran emännän kapaea vuodetta. Sitten hän palasi tupaan.

Nainen tuli juuri ovesta ämpäriä kantaen, säpsähti, jäykistyi ja jäi katsomaan häneen. Aaltonen oli havaitsevinään pelästystä hänen olemuksessaan ja kiirehti sanomaan yksivakaisesti, millään tavoin äänensävylläkään ilmaisematta omaa ajatustaan tai arvosteluaan:

»Puutarhalavojen kehyskiä pitäisi ruveta veistämään. Ja ruutuja kuulemma tilataan kaupungista.»

Hän epäröi vähän, lisäksi vielä »herra käski» tai »isäntä käski». Mutta molemmatkin nimitykset nousivat yhtä paljon luontoa vastaan. Siksi hän vaikeni.

He olivat kahden tuvassa, päivän työ oli päättymässä, oli

ehtoon aika ja nyt oli tullut hetki sanoa jotakin sellaista, mikä olisi pitänyt heti alussa sanoa, mutta minkä sanominen oli niin vaikeata, että sen lykkäsi mieluummin vastaisuuteen aina toivoen, että jotenkin selviäisi sitä suorien sanojen sanomatta.

Nainen istahi halkolaatikon kannelle, puristi käteensä ristiin helmassaan ja katsoi suoraan Aaltoseen. Hänen tukkansa oli kammattu huolimattomasti ylös kevyään jo ruskettamalta otsalta, jalassa hänellä oli lannan tahrimat navettasaappaat, silmien sininen katse oli vakava, väisämätön.

»Hän siellä», nainen nyökkäsi kamarin suuntaan, »ei merkitse mitään tässä talossa. Jos hän joskus puhuttelee teitä, Aaltonen, niin olkaa kuin ette kuulisikaan. Se ei merkitse mitään, ei mitään. Minkä hän pyytää tai lupaa tai uhkaa, olkaa kuin ette kuulisikaan. Niin on paras.»

Totisena, katseen vavahdamatta hän istui siinä kädet tiukasti ristissä helmassa. Aaltonen käänsi katseensa pois päin.

»Hyvä on», hän sanoi hiljaa.

Sinä ilana he söivät kolmin. Kamarista ei kuulunut hisahdustakaan. Margariinia ei ollut enää pöydässä. Aaltonen ja vanhaisäntä levittivät valkoista ihräa kovan leivän päälle ja ripottivat siihen vahvat suolarakeet.

»Tällainen on maamiehen oikea leipä», sanoi vanhaisäntä tyytyväisenä. Hän oli sitä tyytyväisempi, mitä vähemmän pöydässä oli ruokaa. Vain paljaan leivän painimeksi hän soitselleen tilkan maitoa. Hän oli myös ainoa heistä, joka siunasi ruokansa panemalla suomikakaat käteensä ristiin pöydän kulmalle ennen istuutumistaan. Näki, että hän oli lapsuudessaan nähnyt nälkää, ja siitä oli hänen verinsä syöpynyt kunioitus leipää kohtaan.

Vähitellen päivien kuluessa Aaltonen otti tehtäväkseen myös tuvan vesikorvon täyttämisen, puiden kantamisen ja navetan luomisen, milloin ehti. Kyivön kiireinen aika ei vielä ollut alkanut, mutta minkä hän vanhalaishänälä oli saanut kuulla siemenestä ja itse vilkaisut aitassa laarien pohjiin, teki hänen mielensä huolekkaaksi.

Puutarhasta ei enää ollut puhetta. Mutta jonakin iltana Aaltosen luodessa navettaa hiiviskei kamarissa asustava

mies navetan ovelle, tuli sisään varoen astumasta kenkiään lantaan ja pisteli kädessä pitelemällään oksantyngeillä ylimielisesti lehmien kupeita. Hänen oli vaikea saada puhetta alkuun. Aaltonen työnteli talikolla lanta- ja pahnakasa pitkän käytäväkourua eikä ollut tietävinään tulijasta. Hänen ehdittyään lantalukun luokse tuli toinen aivan hänen vierensä ja kysyi äkkiä käheästi:

»Onko teillä viinaa, Aaltonen.»

Aaltonen ei ollut kuulevinaan. Toinen työnsi pehmeitä, navetan hämärässä sinertäviä kasvojaan lähemmäksi ja sanoi leuka vavahdellen:

»Tuokaa minulle viinaa, kun käyte meijerissä, Aaltonen. Kyllä minä maksan.»

Aaltonen sysäsi lantalukun auki ja alkoi hitain heitoin viskata talikolla ulos märkää lantaa. Toinen puisteli käsiään voimattomasti nyrkkiin ja sanoi kuiskaten, salavhikaisesti, kurkistaen vielä taakseenkin, ettei vain kukaan muka ollut kuulemassa:

»Ensi viikolla saan rahaa, paljon rahaa. Kirjoitin kaupunkiin. Tuokaa lauantaksi minulle viinaa, niin saatte sata markkaa — kaksisataakin voitte saada, Aaltonen.»

Talikko vingahhti Aaltosen kädessä, kun hän äkkiä iski sen hartavoimin navetan pimeään nurkkaan ja kirosi:

»Saatanan rotat.»

Toinen kavahhti taaksepäin ja ehti keskialtialle. Siellä vastaa hän älysi ja änkytyi kädet ja pää vavisten:

»Rotiako te.»

Sitten hän äkkiä iski oksantyngeillä lähintä lehmää pitkän selkää, niin että lehmä kavahhti jaloilleen ketju helisten, ja meni ovesta ulos. Aaltonen irrotti talikon lahosta seinähirstä, koetteli kädellään sen katkennutta piikkiä ja meni sitten lehmän luokse siittäen kevyesti sen selkää. Lehmä vavahтели. Mies tunsu myös kätensä vavahtelevan.

Jättä olivat sulaneet, maa vihersi heikosti pihamaalla, kalloiden määnyttävästi kävivät sinivihreiksi ja alkoivat elää. Vanha isäntä souteli iltaisin yksin lammella tasapohjaisessa ruuhessa. Vanhaisäntä laski rysiä lammesta lähtevän puron suulle, puro oli yltynyt vuolaaksi ja laski kallionharjaan räjäytetystä lasku-uomasta kohisevana pikkukoskena alas jokeen. Sanoivat sen kuivuvan pohjaa myöten loppukesän ehtiessä. Nyt se kuljetti vettä ohitse saunan ja sen tummien kuusten, halki pienen laidunmaan ja orastavan ruispellon.

Aaltonen oli lannanaajossa jonakin kirkkana aamuna, kun vanhaisäntä tuli lammelta kantaen pajuvisasta kolmea isohkoa haukea. Se oli hänen paras kalansaaliinsa tähän asti, se sulatti hänen kasvonsa ja nosti niihin hymynväreen, niin että hän pyyhkieli viiksistään ja pysähtyi Aaltosen viereen. Aaltonen antoi tammun lepuuttaa jalkojaan. Hänellä itsellään oli myös outo tunne, ikään kuin hän hiljalleen olisi ollut havahdumaisillaan pitkästä unesta, kuin kaikki ulkomaailman kuvat olisivat käyneet terävämmiksi hänen silmissään, saaneet väriä ja alkaneet elää. Hän oli irtautumassa itsestään, vapautumassa hakemaan jotakin enemmän elämänsä kuin tähän asti.

Laiha, vanha mies nosti hauen hänen katsottavakseen. Ne olivat melkein mustia kaikki kolme, lammen liejupohjan ja mustan veden kaloja. Isoin niistä aukoi yhä petokalan leukojaan irvistävin piikkihampain. Aaltoselle ne olivat merkki siitä, että ahnetta elämää piili myös tuon kuolleena, melkein aina kuvastimentyynenä lepäävän lammen lipänpehmeässä vedessä.

»On siinä tuoretta särviintä taas muutamaksi päiväksi»,